

на сучасному етапі функціонування нашої держави вагомим чинником загроз у всіх сферах суспільного життя є військові дії на сході України. Ми переконані, що митні інтереси країни чи не найпершими страждають від військових загроз. Тому, пропонуємо виділяти ще одну ознаку класифікації митних ризиків, а саме – характер походження, та класифікувати за нею митні ризики на ризики військового та невійськового походження. Віднесення конкретного ризику чи загрози до певної групи запропонованої класифікаційної ознаки дасть змогу оцінити вагомість тієї чи іншої загрози і прийняти вчасні та адекватні рішення й дії щодо її ліквідації.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII, 1728 с.
2. Митний кодекс України від 13 березня 2012 року №4495-17 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 23.09.2019)/
3. Левко М.М. Наукова систематизація зовнішніх та внутрішніх загроз національній безпеці у митній сфері. *Ефективна економіка*. 2015. №11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4573>.

Ірина Гузела

Тернопільський національний економічний університет

ІНСТИТУТ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ДИСКУРС

Базисними інститутами, що формують інституціональне середовище страхового ринку, є інститут держави та ринкові інститути. Одним з інститутів держави, що визначає взаємовідносини між суб'єктами страхового ринку, як платниками податків, та державою, яка встановлює, законодавчо регламентує, організовує справляння податкових платежів, є інститут податкового регулювання. Незважаючи на те, що еволюційно-інституціональна теорія стала провідною течією економічної науки в умовах сьогодення, для неї характерні: відсутність сформованого усталеного категорійно-понятійного апарату; неоднозначність трактування основних понять; суперечливість і фрагментарність концептуальних положень. У цьому контексті потребують чіткого визначення та ідентифікації поняття «інститут», «інституція» та «організація».

В економічній літературі сформувалося декілька підходів, відповідно до яких зазначені вище поняття ототожнюються або розмежовуються за

певними сутнісними ознаками. Так, поняття «інститут» у вузькому розумінні науковці трактують як: «правила гри» в суспільстві або створені людиною обмеження, які організують взаємовідносини між людьми [1, с. 17]; систему усталених і загальноприйнятих соціальних правил, що структурують соціальні взаємодії [2, с. 28]; стійкі звичаї мислення, характерні для великої спільноти людей [3, с. 46]; сформовані й освячені юридичним авторитетом звичаї [4, с. 92]; сукупність формальних і неформальних обмежень, які впливають на поведінку індивідів та прийняття ними рішень про вибір тих чи інших альтернативних варіантів дій [5, с. 11-19]; спосіб мислення і дій, втілений у соціальних звичаях, установленнях, правилах поведінки [6, с. 5]; утворення, які структурують економічну взаємодію агентів ринку [7, с. 162]; організації, кодекси правил, установи, закони [8, с. 8].

Натомість, В. Зотов, В. Пресняков і В. Розенталь тлумачать поняття «інституції» як «звичаї, традиції, правила і норми соціальної поведінки, згідно з якими люди діють у різних сферах життя суспільства (у тому числі в економічній) саме через свою причетність до інститутів», а «інститути» розглядають як «специфічні функціональні й організаційні форми колективної діяльності, які є сталими структурними утвореннями» [9, с. 53]. За такого підходу авторів інституції ототожнюються з інститутами, а інститути розглядаються як більш широке поняття, що охоплює інституції та організації. Подібним є тлумачення поняття «інституція» в П. Саблука, який трактує його як правила, формальні і неформальні зв'язки, обмеження, які структурують людську взаємодію, забезпечують регулювання життєвого простору [8, с. 8]. При цьому інституції, на думку автора, можуть втілюватися в інститутах, тоді як інститути потребують інституцій для забезпечення розвитку соціально-економічних формацій, які відповідали б сучасним вимогам суспільства [8, с. 8].

Заслуговує на увагу комплексний підхід до формування категоріального апарату інституційної теорії Ю. Коваленко, відповідно до якого автор дає роз'яснення основним поняттям «інституції», «інституту», «організації». Так, розглядає поняття «інституції» як систему, що включає тверді (офіційні) обмеження (правила і характеристики примусу), м'які (неофіційні) обмеження (стандарти поведінки і стереотипи мислення) й інтуїцію, які забезпечують досягнення оптимальної організації, координації і стимулювання поведінки економічних суб'єктів (домогосподарств, корпорацій, держав та інших організацій) і призводять до скорочення трансакційних витрат [10, с. 27]. Водночас в іншій праці Ю. Коваленко стверджує, що «взаємодія форм функціональної структури (інституцій) та елементарної структури (організацій) зумовлює появу інститутів (інституційних організацій) і органів-регуляторів

(організованих інститутів). ...мова йде про інститути та інституції, що ще раз свідчить про плутанину у категоріальному апараті інституціоналізму, адже інститут і організація розглядаються як «поняття рухливі, але не застигнуті; вони мінливі і плинні. Вони то вживаються як синоніми, то протиставляються один одному» [11, с. 45]. Відповідно «інститут» є ширшим поняттям, ніж «інституція», яка за змістом означає правила поведінки, правила гри, формальні і неформальні обмеження, адже «інститут» охоплює як інституції, так і організації. При цьому необґрунтованими є складові інститутів: інституційні організатори та організовані інститути.

Аналогічний підхід застосовує О. М. Воронкова, яка розкриває сутність інституту в системному поєднанні інституцій (функціональної системи) та інституційних суб'єктів (організаційної системи), стверджуючи, що інститут – це система відповідних інституцій та інституційних суб'єктів у певній сфері суспільних відносин [12, с. 24]. Незрозумілою є позиція автора, яка трактує інституції як сукупність формальних, неформальних та традиційно-ментальних правил, включаючи до останніх традиції, звичаї та цінності, що є складовою неформальних правил.

Вважаємо, що поняття «інститут», «інституція» та «організація» тісно переплітаються між собою, доповнюючи одне одного і формуючи інституціональні засади ринкового середовища. Так, інститут системно поєднує організації як інституційні одиниці та їх діяльність, що визначається набором інституцій у рамках встановлених формальних і неформальних правил. У цьому контексті слушним є твердження О. Іншакова та Д. Фролова про те, що «інститути важливо розуміти як складні чинники суспільного виробництва, що є видовими комплексами взаємодії інституцій і організацій, які закріплюють ефективні інституції в рамках господарської системи. Інститути – це типові комплекси інституцій, які виступають функціональними генотипами організацій, моделями, що еволюційно склалися, їх функціональної структури. Кожен інститут має у своєму розпорядженні унікальний склад інституцій, що забезпечує можливість різноманітних форм організації людської діяльності» [13, с. 61].

Враховуючи наведене вище, виокремимо декілька підходів до розуміння сутності інституту податкового регулювання: нормативний, організаційний, соціальний, ігровий. Відповідно до нормативного підходу сутність інституту податкового регулювання зводиться до сукупності формальних і неформальних правил, норм поведінки, які регламентують параметри взаємовідносин держави і суб'єктів оподаткування. За організаційним підходом інститут податкового регулювання розглядається як організація, що «охоплює способи та форми

впорядкованого існування, з одного боку, держави та її органів, яким делеговано право на здійснення «податкового примусу» щодо індивідів, їх груп та суб'єктів господарювання як платників податків, з іншого боку» [14, с. 165]. Соціальний підхід передбачає розгляд інституту податкового регулювання через соціальні правила та звичаї, що структурують соціальні взаємодії держави, платників податків та інших учасників податкових відносин. Згідно ігрового підходу інститут податкового регулювання базується на «теорії ігор», що визначає мету кожного з учасників «гри», зокрема, держави та платників податків задля збалансування і гармонізації їх економічних інтересів.

Узагальнюючи наведене вище, можемо визначити інститут податкового регулювання страхового ринку як форму взаємовідносин, впорядковану взаємодію його інституційних суб'єктів (учасників страхового ринку, як платників податків, та держави, яка в особі уповноважених нею органів, встановлює, законодавчо регламентує і організовує справляння податкових платежів), що забезпечується сукупністю інституцій (формальних і неформальних правил) податкового регулювання страхового ринку.

Література

1. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Д. Норт; [Пер. с англ. А. Н. Нестеренко]. М. : Фонд экономической книги “НАЧАЛА”, 1997. 180 с.
2. Ходжсон Дж. Что такое институты? *Вопросы экономики*. 2007. №8. С. 28–48.
3. Веблен Т. Теория праздного класса. М. : Прогресс, 1984. 367 с.
4. Жамс Э. История экономической мысли XX века. М. : Прогресс, 1959. 572 с.
5. Паєнтко Т. В. Передумови використання інституціонального підходу в теорії фінансів. *Актуальні проблеми економіки*. 2008. №11. С. 11–19.
6. Чухно А. Інституціоналізм: теорія, методологія, значення. *Економіка України*. 2008. №6. С. 4–13.
7. Шпикуляк О. Г Економічні інституції та інститути у розвитку теорії ринку. *Економіка АПК*. 2010. №1. С. 159–165.
8. Саблук П. Т. Інституційні засади трансформацій в аграрній сфері: доп. на 13-х річних зборах Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників, 20-21 червня 2011 р. К. : ННЦ “Інститут аграрної економіки”, 2011. 64 с.
9. Зотов В. В., Пресняков В. Ф., Розенталь В. О. Институциональные проблемы реализации системных функций экономики. *Экономическая наука современной России*. 2001. №3. С. 51–69.
10. Коваленко Ю. Зміст категорії «інституція» в інституційному економічному аналізі. *Вісник ТНЕУ*. 2010. №4. С. 19–31.
11. Коваленко Ю. Використання категоріального апарату інституційної теорії у фінансовому секторі економіки. *Світ фінансів*. 2010. Вип. 4. С. 39–49.

12. Воронкова О. М. Інституціональні засади податкового менеджменту. Зб. наук. праць Національного університету державної податкової служби України. 2013. №2. С. 22–33.
13. Іншаков О. В., Фролов Д. П. Інституція – ключ до розуміння економічних інститутів. Економічна теорія. 2011. №1. С. 52–62.
14. Сидорович О. Ю. Теоретичні підходи до дослідження та сутнісні характеристики інститутів оподаткування. *Інфраструктура ринку*. 2017. Вип. 8. С. 163–172.

Оксана Мелих

Тернопільський національний економічний університет

ФІСКАЛЬНА ТА ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ОПОДАТКУВАННЯ ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Основою економічної системи країни є податкова система, оскільки податки є домінуючим джерелом наповнення скарбниці держави та важливим інструментом її впливу на соціально-економічні процеси.

Важливим показником, що характеризує ефективність податкової системи держави є показник співвідношення суми податків і обов'язкових соціальних внесків до ВВП. Згідно рейтингу «Doing Business», який щорічно складають Світовий банк та аудиторська компанія PwC, у 2018 р. різниця між рівнями податкового навантаження у країнах ЄС була досить суттєвою. Зокрема, найнижче значення даного показника спостерігалось у Люксембурзі (20,5%), Хорватії (20,6%), на Кіпрі (22,7%), в той час, як у Франції та Бельгії рівень податкового навантаження становив 62,2% та 57,1% відповідно. В середньому ж сукупне податкове навантаження у країнах ЄС в 2018 р. становило 40,6%, а в Україні – 37,8%. Варто зазначити що дана тенденція є досить парадоксальною, оскільки за рівнем середньодушового доходу Україна суттєво поступається високорозвинутим країнам і, водночас, за рівнем податкового навантаження знаходиться поряд із Фінляндією (38,4%) та значно попереду Великобританії (30,7%), Ірландії (26,0%) та Данії (24,2%) [1].

Найбільше фіскальне значення у податковій системі України відіграють чотири податки серед яких ПДВ, податок на доходи фізичних осіб, акцизний податок та податок на прибуток підприємств.

Політична нестабільність, недосконалість вітчизняної нормативно-правової бази, суттєвий податковий тиск на суб'єктів бізнесу актуалізують доцільність вивчення особливостей оподаткування прибутку підприємств в Україні.